

SZOMSZÉD ORSOLYA

Államfői jogkörök alkalmazása a gyakorlatban*

BEVEZETÉS

A köztársasági elnök hatásköreit az alkotmány két alapvető fontosságú szabályának jegyében látja el. Az alkotmány 29. § (1) bekezdése értelmében a köztársasági elnök kifejezi a nemzet egységét, és örökdik az államszervezet demokratikus működése felett. Ez a két alapvető feladat ad iránymutatást az alkotmányban és a törvényekben biztosított hatáskörök gyakorlásához. A köztársasági elnök számára az alkotmány, illetve az egyes törvények számos hatáskört teremtenek. Ezeket az alapján csoportosíthatjuk például, hogy mennyire biztosítanak a jogkörök döntési lehetőséget, mozgásteret az államfőnek, de fontos kérdés, hogy ezáltal milyen befolyása lehet a politikai folyamatokra. Az alábbi írás fő témája: mennyire él a hatáskörök nyújtotta lehetőségekkel az elnök, mely jogköröket használja és milyen gyakran, illetve melyek nem kerülnek alkalmazásra.

Természetesen az államfő szimbolikus, reprezentatív funkciójában jelenik meg legtöbbször a nyilvánosság előtt (a magyar állam képvisellete külföldön, illetve nemzeti és állami ünnepeken), de ezen funkciók tárgyalása nem képezi részét az alábbi írásnak.

Azon hatáskörökre sem térek ki, melyekkel bár gyakran él az államfő, általában politikailag nem relevánsak, vagy nem nyújtanak számára egyéni döntési kompetenciát, illetve mozgáste-

* A közölt tanulmány megírásának idején még Mádl Ferenc volt a hivatalban levő köztársasági elnök

ret (kitüntetések adományozása, kegyelmi ügyek, területszervezési döntések, állampolgársági ügyek stb.).

Az államfői szerepfelfogás szempontjából kivételesnek mondható 1990–94 közötti időszak, Göncz Árpád hivatali idejének első négy éve a hatáskörök alkalmazása tekintetében is egyedülálló volt. A jogkörértelmezések nyomán akkor alakult, formálódott tulajdonképpen az, hogy mit is tehet az államfő a gyakorlatban. A hatásköri vita pedig olyan elnöki funkciók kapcsán robbant ki, mint a magyar állam külpolitikai képvisellete, a főparancsnoki jogkör vagy a kinevezések, felmentések vétője. Ezekben az esetekben az alkotmánybírósági határozatok alapján a köztársasági elnök kiszélesítően értelmezte jogkörét, sőt akkori bírálói, főképp a kormány szerint Göncz Árpád túllépte hatáskörét.¹

Miniszteri ellenjegyzés nélkül, az elnök saját kezdeményezése alapján gyakorolható hatáskörei közül több jogával is élt Göncz Árpád az első ciklus alatt. Gyakran vett részt a parlament ülésén, összesen hetvenegyszer, míg később 1994–98 között csupán tizenöt, majd 1998–2000 között tizenkét alkalommal. A köztársasági elnök az alkotmány szerint felszólalhat az Országgyűlés ülésén, ezt Göncz huszonkétszer tette meg az Antall-kormány idején, Horn Gyula miniszterelnöksége alatt már csak négy, Orbán Viktor vezette kabinet hatalomra kerülése után, pedig mindössze két ilyen alkalom volt.

Mádl Ferenc szerényen élt ilyen típusú alkotmányos lehetőségeivel, ritkán jelent meg a parlamentben, és csupán nyolc alkalommal szólalt fel államfőként az Országgyűlés ülésén. Ezek a felszólalások témájukat tekintve tehát nagyrészt protokollárisak voltak, illetve olyan eseményekhez kapcsolódtak, melyekben úgymond illet az elnöknek megszólalnia.²

Göncz Árpád az első parlamenti ciklusban élt törvénykezdeményezési jogával is, öt önálló törvényjavaslatot terjesztett be a parlamentben. Ezek közül különösen nevezetes a közkegyelem gyakorlásáról szóló törvényjavaslat, mely a taxisblokádtól részvevőire vonatkozott, és amelyet 1991. február 19-én az Országgyűlés heves vita után fogadott el (1991. évi V. tv.). Göncz Árpád így kommentálta a történeteket: „Az, hogy vita volt, éles vita, bizonyos mértékig meglepett, sokkal kevesebb szót vártam. (...) Nem számítottam arra, hogy még mindig ilyen mély indulatok élnek. Ennek a törvényjavaslatnak a beterjesztésére a főügyész kért meg. A főügyész számára nekünk tiszta helyzetet kellett teremtenünk. (...) A törvényt egészében nem éreztem rossznak. Alkalmasnak éreztem arra, hogy valamit lezárjon.”³

A köztársasági elnök törvénykezdeményezési joga egyébként a vitatott hatáskörei közé tartozik, mivel bizonyos vélemények szerint nem illik a parlamentáris rendszer keretei között működő államfő szűkre szabott, szimbolikus funkciói közé. Göncz Ár-

pád viszont 1991 tájékán még fontos jogának tartotta: „Az alkotmány módot ad arra, hogy törvényt kezdeményezzek, ami nem annyit jelent, hogy nekem kell a törvényt megfogalmazni, nem úgy, mint most, amikor egy megfogalmazott törvényt nyújtottam be, hanem ha szükségét érzem valami rendezésének, felhívom rá az Országgyűlés figyelmét. Természetesen az Országgyűlés dönti el, hogy ezt a kezdeményezést elfogadja, vagy nem fogadja el. Úgy érzem, hogy ez a politikai élet befolyásolásának olyan törvényes és alkotmányos eszköze, amivel érdemes élnem.”⁴

1994 után már nem került sor többé arra, hogy a köztársasági elnök törvényjavaslatot kezdeményezett volna, ugyanez volt a helyzet a kinevezési és felmentési vétóval. 1990–1992 között ugyanis hét alkalommal vétózta meg a kormányfő személyi kinevezési, illetve felmentési indítványát Göncz Árpád.

Mádl Ferenc egyáltalán nem élt törvénykezdeményezési jogával, szerinte ez a kormány, a pártok és a képviselők feladata: „Bár az alaptörvény rögzíti, hogy az államfő is tehet törvényjavaslatot, erre a rendszerváltás óta egy kivételtől eltekintve nem volt példa. Ez a taxisblokáddal összefüggő amnesztiatörvény volt. A lényeg az, hogy a törvény megadja a lehetőséget, a nemzetközi jogtudomány ugyanakkor erősen vitatja a köztársasági elnöknek ezt a jogkörét. Nem is működik általában. Rendkívül kivételes. Mert a köztársasági elnök nincs fölkészülve arra, hogy nagy apparátussal kutatásokat végeztesen, azok eredményét vitára bocsássa, s kiálljon azt megvitatni mindenféle fórumon, ahogyan egy jó törvényt elő kell készíteni. Az is kérdés, hogy milyen hatása lenne, ha a parlamentben leszavaznák.” (*Magyar Hírlap*, 2001. augusztus 18.)

A törvényhozás menetének befolyásolása szempontjából az államfő legfontosabb eszköze, mely rendelkezésére áll, a törvény alkotmányossági, illetve politikai vétója. A vétó joga az elnök önállóan gyakorolható hatásköre, mellyel elhalaszthatja egy időre az adott törvény életbe lépését, de a végső döntést nem az államfő hozza.

Göncz Árpád ezt a jogkörét is szinte csak 1990–1994 között gyakorolta, akkor hét törvényt küldött az Alkotmánybíróságnak normakontrollra. A Horn-kormány idején nem került sor alkotmányossági vétóra az elnök részéről, viszont két politikai vétó tartanak számon ebből az időszakból. Utolsó két elnöki évében már csak egyszer gyakorolt alkotmányossági vétót Göncz államfő.

Mádl Ferenc hivatalba kerülésével újra feltűnik a gyakorlatban az alkotmányossági és a politikai vétó intézménye, és megállapítható, hogy ez az államfő igen fontos alkotmányos jogköre. Mádl Ferenc elnökségének első két évében háromszor küldött törvényt felülvizsgálatra az Alkotmánybírósághoz, politikai vétót pedig először a Medgyessy-kormány idején alkalmazott, ösz-

szesen kétszer, majd a Gyurcsány-kabinet alatt szintén kétszer küldött vissza törvényt az Országgyűlésnek. 2002 óta még kilenc alkotmányossági vétó írható Mádl államfő neve mellé. Tehát Mádl Ferenc egyéb, hagyományos elnöki hatáskörei mellett nagy jelentőséget tulajdonított a vétójognak. Ez adódhat jogtudás alkatából. Ha a vétók számát tekintjük, nincs nagy különbség aközött, hogy az Orbán-, a Medgyessy- vagy a Gyurcsány-kormány alatt került rájuk sor. Azonban az is fontos információ lehet, milyen témákban, milyen politikai körülmények között alkalmazta ezen jogát az államfő, és milyen visszhangot váltott ki döntése a politikai közvéleményben.

A vétók részletesebb vizsgálatából kiderülhet, hatást gyakorolt-e aktusával az államfő a politikai folyamatokra, illetve milyen jogi következménye volt vétójának.

A köztársasági elnök vétóinak száma

	Göncz Árpád			Mádl Ferenc		
	1990–1994 Antall-kormány	1994–1998 Horn-kormány	1998–2000 Orbán-kormány	2000–2002 Orbán-kormány	2002–2004 Medgyessy-kormány	2004– Gyurcsány-kormány
Törvényalkotmányossági vétója	7		1	3	5	4
Törvénypolitikai vétója		2			2	2

AZ ALKOTMÁNYOSSÁGI VÉTÓ

Az eddigi gyakorlat alapján a köztársasági elnök alkotmányos aggályai legtöbbször megalapozottak voltak, és az Alkotmánybíróság általában több ponton vagy részlegesen alkotmányellenesnek nyilvánította az adott törvényt.

Göncz Árpád hét alkalommal élt a vétó lehetőségével az első parlamenti ciklusban, amikor államfőként ellensúlyszerepet töltött be a kormánnyal szemben. Az elnök által gyakorolt alkotmányossági vétók a kormánnyal való viszonyában így a konfliktusok további lehetőségét adták, amennyiben a parlamenti többség akaratával szemben nem írta alá az elnök az adott törvényt.

Göncz Árpád elsőként a kárpótlási törvényt utalta alkotmányossági kontrollra. A kárpótlás ügye rendkívül fontos belpolitikai téma volt a rendszerváltás után, és az államfő azzal indokolta lépését, hogy több megkeresés érkezett hozzá azzal kapcsolatban, hogy a törvény számos érdeket sért. A közvélemény jelentősen megosztott volt ebben a kérdésben, és Göncz erre hivatkozva fogalmazta meg kétségeit. Az Alkotmánybíróság döntése értelmében a törvény több ponton volt alkotmányellenes [28/1991. (VI. 3.) AB határozat].

Az ügynevezett elévülési vagy igazságtételi törvény kapcsán az államfő a következőket mondta: „Akkor fordulok az Alkotmánybírósághoz, ha a társadalmi konszenzus hiányát észlelem. Itt nem volt egyértelmű a társadalmi konszenzus. Megbízom az Alkotmánybíróság ítéletében (...) fenntartás nélkül el fogom fogadni.” Az Alkotmánybíróság álláspontja pedig az volt, hogy ami jogilag elévült, az a büntetőjogi felelősségre vonásra nem nyújt lehetőséget [11/1992. (III. 5.) AB határozat]. A testület teljes egészében alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette a törvényt. Ez volt az első ciklus elnöki vétői kapcsán született legnagyobb vitákat kiváltó alkotmánybírósági döntés.

A kárpótlási törvény módosításáról szóló törvényt is alkotmányellenesnek ítélte az Alkotmánybíróság az elnök vétője után, és kimondta, hogy az nem lép hatályba.

Ugyanezt állapította meg „az egyes büntető eljárási szabályok kiegészítéséről szóló” törvényről [28/1993. (IV. 30.) és 42/1993. (VI. 30) AB határozat].

Az újabb igazságtételi törvény esetében is normakontrollt kért az elnök, mert szerinte annak alkotmányosságára vonatkozó jogi vélemények nagyon eltérőek voltak egymástól, és mert a közhangulatot mélyen érintette. Az elnök indokai között szerepelt, hogy a törvény másodszor rugaszkodik neki olyan területnek, ahol nagyon sok nemzetközi jogi és büntetőjogi elvi vonatkozás adódik, amelyben a szakmai közvélemény álláspontja nagyon erősen eltér és éppen, mert emberi jogi kérdéseket és a jogállamisággal kapcsolatos kérdéseket érint, szerinte érintheti Magyarország jogállamiságának külső megítélését is. Az Alkotmánybíróság részben ezt a törvényt is alkotmányellenesnek találta [48/1993. (VII. 2.) AB határozat].

Más döntés született azonban a frekvenciagazdálkodási törvény kapcsán, mely az Alkotmánybíróság szerint nem volt alkotmányellenes [53/1993 (X. 13.) AB határozat]. Ennek ellenére Göncz szerint tisztázni kellett a kérdést.

A termőföldről szóló törvényt szintén nem találta alkotmányellenesnek az Alkotmánybíróság [35/1994 (VI. 24.) AB határozat].

Göncz Árpád 1994 után hosszú ideig nem élt az alkotmányossági vétő jogával, majd az Orbán-kormány idején, 1998–1999 fordulóján a kormány kérésére kért előzetes normakontrollt a szer-

vezett bűnözés elleni fellépés szabályairól szóló törvényjavaslatról. Erre azért volt szükség, mert az úgynevezett maffiatörvény parlamenti vitáján az MSZP és az SZDSZ képviselői nem értettek egyet a koalícióval abban, hogy a törvény mely részei módosíthatók egyszerű, illetve kétharmados többséggel. Az ellenzék szerint ügyes taktika volt a kormány részéről, hogy a köztársasági elnök útján maga kezdeményezett alkotmányossági felülvizsgálatot, mert az ellenzéki pártok úgyis a testület elé terjesztették volna a kérdést. Az Alkotmánybíróság pedig részleges alkotmányelleneséget állapított meg [I/1999. (II. 24.) AB határozat].

Mádl Ferenc az Orbán-kormány alatti kétéves elnöksége idején három alkalommal küldött törvényt alkotmánybírósági felülvizsgálatra. Az államfő ezen lépéseivel jelezte, hogy komolyan veszi alkotmányos feladatát, a jogállam védelmét.

Mádl politikailag kevésbé jelentős, ám alkotmányjogi aggodalmakat felvető ügyben élt először jogkörével. Másfél hónappal beiktatása után előzetes normakontrollra küldte az Alkotmánybíróságnak a szervezett bűnözés elleni törvény szövegét. Az államfő aggályosnak ítélte, hogy a türelmi zónákat az önkormányzatok helyett a Belügyminisztérium is kijelölhetné. A tervezet részleges alkotmányellenességét a testület meg is állapította [2/2001. (II. 24.) AB határozat]. A jogszabályt ugyan nem a kabinet, hanem egy kormánypárti képviselő terjesztette be, az elnök mégis a parlamenti többség akaratával szemben döntött.

Mádl Ferenc következő lépése hasonló volt, alkotmányossági vétót emelt a lex Clodóként is emlegetett jogszabállyal szemben. A törvény az államfő szerint túlzott mértékben korlátozta volna a büntetés-végrehajtási intézményekben fogva tartott elítéltek és előzetes letartóztatásban lévők véleménynyilvánítási jogát. A képviselők igen nagy többsége szavazta meg a törvényt, melyet az SZDSZ kivételével valamennyi párt támogatott. Az eddigi gyakorlat szerint inkább olyan jellegű törvények ellen emelt vétót a köztársasági elnök, melyek élesen megosztották a politikai közvéleményt vagy jelentősen szembeállították a pártokat. A lex Clodo esetében erről nem beszélhetünk, és a törvény csupán csekély érdeklődést váltott ki. Az Alkotmánybíróság döntése viszont ismét az államfőt igazolta [13/2001. (V. 14.) AB határozat].

A lex Rápássy néven ismertté vált törvénytervezetet az elnök aláírás előtt szintén az Alkotmánybíróság elé utalta (magának az indítványozónak a kérésére), és ezzel a lépésével újra vétót emelt a szólásszabadság védelmében. A törvény bevezette volna a sajtóban a bírált személyek „válaszadási jogát”, az Alkotmánybíróság szerint azonban a tervezet aránytalanul korlátozta volna a sajtó és a véleménynyilvánítás szabadságát [57/2001. (XII. 5) AB határozat].

Ez a három elnöki vétó ugyan valamilyen szinten a kormányoldallal szemben történt, mégsem beszélhetünk ezen időszak-

ban az államfő és az Orbán-kormány közötti komolyabb konfliktusról.

A kormányváltás után Mádl Ferenc először két alkalommal a törvény parlamentnek való visszaküldésével vétőzta meg a parlamenti többség akaratát, tehát első intézkedései a politikai vétő kategóriájába sorolhatók. Újabb alkotmányossági vétőra hosszabb idő elteltével került sor, ám ekkor egyszerre két jogszabályt is az Alkotmánybíróság elé utalt az elnök. Mádl Ferenc nem írta alá az úgynevezett gyűlöletbeszéd fokozott tiltásáról szóló törvényt, illetve a befektetők és a betétesek fokozottabb védelméről szóló, ismertebb nevén PSZÁF-törvényt.

A közösség elleni izgatás büntetésének kiegészítése ügyében való megszólalásával harmadik alkalommal fordult a szólásszabadság védelmében az Alkotmánybírósághoz az elnök. Következésképpen járt el tehát az államfő, amikor azt kívánta tisztázni vétőjával, hogy a felekezeteket, kisebbségeket becsmérlő vagy megalázó kijelentések büntethetősége nem csorbítja-e túlzott mértékben a szólásszabadságot. A törvény parlamenti vitája erősen megosztotta a politikusokat és a szakembereket, ezért többen üdvözölték Mádl Ferenc döntését, például Kuncze Gábor, aki korábban személyesen kérte az elnöktől az aláírás megtagadását. Sőt, állítása szerint az SZDSZ-es képviselők közül többen abban bízva szavazták meg az előterjesztést, hogy Mádl Ferenc alkotmányossági vizsgálatot kér. Bárándy Péter is ezt szorgalmazta, mint a javaslat betérjesztője. Sokban hasonlít tehát ez az ügy az előző alkotmányossági vétőhoz, amikor szintén maga az indítványozó kérte, hogy az elnök forduljon az Alkotmánybírósághoz. A gyűlöletbeszéd elleni fellépés szabályozása is azt a kérdést vetette fel, hogy meddig terjed a véleménynyilvánítás joga, és hol kezdődik az emberi méltóság védelme. Az Alkotmánybíróság döntése újra igazolta az államfő aggályait: a testület a törvény alkotmányellenességét állapította meg, mivel a módosítás szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a szabad véleménynyilvánítás alkotmányos jogát.

A köztársasági elnök következő alkotmányossági vétőjának tárgya, a PSZÁF-törvény szintén heves vitákat váltott ki a parlamentben. A törvényjavaslat szavazásán az ellenzék nem vett részt, és a fideszes képviselők tiltakozásul elhagyták az üléstermet. Ennek háttérében az állt, hogy a törvénymódosítás lehetővé tette volna a PSZÁF elnökének menesztését, amit az ellenzék Szász Károly elleni támadásnak értékelte. Tehát az államfő vétőjával, melyet az alkotmányosság védelmében tett, nem kerülhetett el, hogy a napi politika egy vitákkal kísért eseményében jelenjen meg. A politika szereplői pedig az államfő lépését saját érdekeiknek megfelelően értékelték. A kormányoldaltól érkező vélemény szerint az államfő döntésével politikailag foglalt állást az ellenzék mellett.⁵ Az ellenzéki oldal szerint viszont az elnök így próbált véget vetni „az intézményrendszer átalakítá-

sának leple alatt végrehajtott fejcsereknek”. Mádl Ferenc a következőkkel indokolta a törvény alkotmányellenességét: egyedi személyi döntést mond ki törvényi formában, és ez visszaélés a törvényhozás rendjével, ezenkívül ellentétes a jobbiztonsággal, nincs jogorvoslati lehetőség, és sérültek az egyeztetésekre vonatkozó törvényi előírások. Az Alkotmánybíróság meghozott határozata szerint sérti az alaptörvényt a törvény azon része, mely megszünteti a hatóság elnökének és helyetteseinek megbízatását, ugyanis jobbizonytalanságot eredményezne, és a PSZÁF jogköreinek gyakorlását tenné határozatlan ideig lehetetlenné. A törvény egészét és a felügyelet átszervezéséről szóló rendelkezését nem tartották alkotmányellenesnek [935/A/2003. AB határozat].

Azonban a különböző politikai erők különböző módon értelmezik az Alkotmánybíróság döntését, és ez azt bizonyítja, hogy nem pusztán alkotmányossági, hanem sokkal inkább politikai kérdéssről van szó. Tehát, ha a köztársasági elnök igyekszik is figyelmen kívül hagyni a politikai érdekeket, döntéseinek akarva akaratlanul is lesz politikai jelentősége. Az alkotmányossági vétó fenti esete is azt bizonyítja, hogy bár a semleges, pártok felett álló köztársasági elnök alkotmányos jogköre szerint az alkotmányosság védelmében jár el, lépésével egyben mégis politikai kérdésben foglal állást, és ezzel hatást gyakorol a törvényhozás menetére, ami jelzi politikai súlyát.

A Medgyessy-kormány alatt még három alkotmányossági vétó következett, ám a mezőgazdasági többletkészlet ügye, a kistérségi törvény vagy a nemzetközi szerződés visszamenőleges hatályú kihirdetésének ügye nem váltott ki komolyabb politikai vitát, és a közvélemény érdeklődése sem irányult rájuk. Az Alkotmánybíróság határozata ezekben az esetekben is az államfőt igazolta: a törvények mindegyike részben alkotmányellenesnek bizonyult.

A ciklus közbeni kormányváltás után a köztársasági elnök alkotmányosság védelmére irányuló aktivitása mit sem változott, sőt növekvő tendencia állapítható meg a vétók számát tekintve: míg az Orbán-kormány 2 éve alatt 3, a Medgyessy-kabinet idején már 5, Gyurcsány Ferenc megválasztása óta eltelt rövid idő alatt pedig 4 alkalommal fordult Mádl Ferenc az Alkotmánybírósághoz. Mandátumának végéhez közeledve az államfőben mintha felerősödött volna az alkotmányosságon örökös felelősségérzet: mind a négy vétójára egy hónap leforgása alatt került sor, azaz nem éppen a megfáradt, visszavonulni készülő elnök benyomását keltette Mádl Ferenc.

A legutóbbi négy vétó közül pedig kettő az ügyek súlyát tekintve nagy horderejű, politikai vitákat kiváltó törvények kapcsán született. A biztonsági kamerák ügyét, a felsőoktatási, az ügynök és a kisebbségi önkormányzati törvényt az Alkotmánybíróság jelenleg vizsgálja.⁶

A POLITIKAI VÉTÓ

Az alkotmány szerint az államfő gondoskodik a törvények kihirdetéséről, azonban: „Ha a köztársasági elnök a törvénnyel vagy annak valamely rendelkezésével nem ért egyet, azt aláírás előtt (...) megfontolás végett, észrevételeinek közlésével visszaküldheti az Országgyűlésnek” (alkotmány 26. § (2) bekezdése). Abban az esetben van tehát lehetősége az államfőnek a politikai vétóra, ha célszerűségi, ésszerűségi okból tartja aggályosnak a jogszabályt.

Göncz Árpád 1994–1998 között egyszer sem került összeütközésbe a kormánnyal, és egyetlen egyszer sem élt az alkotmányossági vétó lehetőségével ezen időszakban. Politikai vétóra viszont sor került a Horn-kormány idején, méghozzá ekkor először. Az összeférhetetlenségi és a privatizációs törvények parlamenthez való visszaküldésével azonban inkább az SZDSZ-szel lehetett volna nézeteltérése. Az előbbiben többek között azt kifogásolta, hogy a javaslat különbséget tett képviselő és képviselő között, ugyanis csak azoknak kellett választaniuk a képviselőség és a gazdasági tisztségek között, akik tisztségüket a mandátum megszerzésekor még nem töltötték be. Az utóbbi azért volt aggályos az elnök számára, mert lehetővé tette az állami vagyontérítés nélküli átadását egyes gazdálkodószervezetek számára. Az államfő döntése meglepetést okozott, kiváltképp a kormánypártok soraiban, mivel Göncz Árpád hat és fél év óta először élt a jogával, hogy törvény újratárgyalását kérje az Országgyűléstől. A döntés abban az értelemben is precedens nélküli, hogy az elnök 1994 óta első alkalommal vétózta meg a kormánytöbbség akaratát. Göncz részletesen indokolta lépését, jogi, politikai és szakmai érvek egyaránt fellelhetők voltak az összeférhetlenségi törvénnyel kapcsolatos kifogásaiban. Több ellenvetés, bírálat fogalmazódott meg azonban az elnök döntését illetően. Egyes vélemények szerint inkább az Alkotmánybírósághoz kellett volna fordulnia aggályaival, mások politikai nyomást emlegettek lépése kapcsán. Érthető tehát, hogy a vétó alkalmazásával az államfő akaratlanul is a politikai vita szereplőjévé válik, főleg ha a törvényt ellenző politikai oldal álláspontja visszaigazolását látja a köztársasági elnök döntésében. Ez viszont a továbbiakban, illetve a vétók kimenetele adott esetben az államfő presztízsének árthat. Nem lehet azonban vitatni az elnök azon jogát, hogy visszaküldjön egy törvényt a parlamentnek, és ezáltal késleltesse annak elfogadását, ahogy ebben az esetben is történt.

Mádl Ferenc négy alkalommal élt a politikai vétó jogával, kétszer a Medgyessy-, kétszer a Gyurcsány-kormány alatt.

Elsőként a szociális törvényt küldte vissza megfontolásra az államfő az Országgyűlésnek, mivel a bevezetendő szabályozás megítélése szerint hátrányosan érintette volna azokat az állam-

polgárokat, akik a szociális alapellátásokat egyházi intézményekben kívánják igénybe venni.⁷ Mádl a szociális törvénycsomag egyházak jogait érintő részét kifogásolta, mely szerinte sérti a partneri együttműködés szabályait. Az egyházak is sérelmezték a törvénytervezetet korábban, az ellenzék pedig mivel már a törvény elfogadásakor sem értett egyet annak tartalmával, az államfő mögött „sorakozott fel” az ügyben a kormánnyal szemben. Így az elnök döntésével egy a közbeszédet hosszabb ideig meghatározó, politikai konfliktus szereplőjévé vált. Az Országgyűlés változatlan formában fogadta el másodszor a szociális törvények módosítását tartalmazó csomagot, tehát a koalíció nem fogadta el az elnök észrevételeit, amit megtehetett, mivel az Országgyűlés nem köteles változtatni az újratárgyalt törvényen.

Mádl másodszor a kórháztörvénnyel szemben alkalmazott politikai vétót, mert úgy látta, hogy azáltal, hogy a törvény lehetővé teszi, hogy profitorientált vállalkozások átvegyék a fekvőbeteg-szakellátás működtetését, egy ismeretlen, hatásában nehezen kiszámítható új elem jelenik meg a kórházi ellátásban.⁸ Az elnök hiányolta a hatástanulmányok készítését egy ilyen, a lakosság egészét érintő kérdésben. A kórházprivatizációt több politikai erő kifogásolta ebben a formában. Miután Mádl Ferenc visszaküldte az Országgyűlésnek megfontolásra a törvényjavaslatot, azt a kormánypárti többség még aznap este változatlan formában elfogadta. Ez a lépés további politikai konfliktust generált, és az ellenzék szerint a kormány ezzel megsértette a demokráciát. Az államfő a törvény újbóli elfogadása után egy héttel három kérdésben alkotmányértelmezést kért az Alkotmánybíróságtól.⁹

Mádl Ferenc egyrészt azt tudakolta, milyen feltételek mellett tesz eleget a parlament annak, hogy megfontolta a visszaküldött törvényt. Az államfő ezen kívül a „szavazáskor elkövetett jogszabálysértésre” hivatkozott, mert a parlament ülésén való részvétele nem teljesülhetett. Az államfő arra is választ várt az Alkotmánybíróságtól, mi a teendő, ha a parlamenti megfontolás után módosuló, esetleg alkotmányellenessé vált törvény az államfő elé visszakerül, és ő köteles kihirdetni. Az elnök tulajdonképpen a politikai vétó lényegére, illetve az államfő alkotmányos lehetőségeire kérdezett rá. A köztársasági elnök indítványa nyomán az Alkotmánybíróság megállapította, hogy közbizonylatilag érvénytelen a kórháztörvény, miután az Országgyűlés nem az alkotmány előírásai szerint folytatta le a törvény újratárgyalását, és ezért a testület megsemmisítette a jogszabályt. A törvény tartalmának alkotmányosságát nem vizsgálták. A határozattal az Alkotmánybíróság lényegében a politikai vétó jogát erősítette meg, mivel kimondta, hogy alkotmány sértést idéz elő, ha a köztársasági elnök által megfontolásra visszaküldött törvényjavaslatot nem tárgyalják érdemben, illetve ha nem bizto-

sítják az érdemi tárgyalás feltételeit. Ezek szerint biztosítani kell, hogy a képviselők felkészülhessenek az érdemi tárgyalásra, amelyről időben és levélben kell értesíteni a köztársasági elnököt, ellenkező esetben kiüresedik az alkotmányban rögzített részvételi és felszólalási joga. Az Alkotmánybíróság döntésének másik fontos eleme, hogy míg az államfő politikai vétójának legitimitását megerősítette, addig az alkotmányos vétóra nézve viszonylagos korlátozásokat fogalmazott meg: a köztársasági elnök az alkotmányban meghatározott időn belül ugyanazon törvénnyel kapcsolatban csak egy intézkedést kezdeményezhet, vagy a törvény alkotmányosságának előzetes vizsgálatát, vagy a törvény újratárgyalását kéri [62/2003. (XII. 15.) AB határozat].

Az Alkotmánybíróság határozatának legfontosabb hozadéka, hogy egyértelművé tette, a köztársasági elnök politikai vétója az elnöki státus egyik legfőbb alkotmányos jogköre, ezért nem hagyható figyelmen kívül. Ettől függetlenül vannak olyan vélemények, melyek szerint nehezen összeegyeztethető a pártok felett álló, semleges közhatalmat gyakorló államfői tisztség a politikai vétó gyakorlásával, illetve annak kimenetelével.

Az államfő a Gyurcsány-kormány felállása óta a jegybanktörvény és a közbeszerzési törvény módosítását küldte vissza megfontolásra az Országgyűlésnek.

AZ ÁLLAMFŐ A POLITIKAI NAPIRENDEKEN

A pártok által uralt politikai porondon a Magyar Köztársaság elnöke ritkábban kerül a figyelem középpontjába, általában a „gyenge” államfői hatalomnak megfelelően szimbolikus, reprezentatív szerepben láthatjuk a magyar közéletben. Az elnök határozott politikai szerepvállalására leginkább csak az első parlamenti ciklusban volt példa a rendkívüli körülmények következtében. Az államfő azóta általában akkor vált a politikai napirend fontos szereplőjévé, ha alkalmazta valamelyik egyébként ritkábban gyakorolt alkotmányos jogkörét, azaz a politikai vagy az alkotmányossági vétót. A vétó gyakorlásával a köztársasági elnök hosszabb ideig képes tematizálni a közbeszédet.

Az államfő politikai aktivitását az is jellemzi, mennyire kapcsolódtak személyéhez politikailag releváns ügyek, vagyis alkotmányban meghatározott csekély közjogi szerepéhez képest felértékelődött-e politikai jelentősége egy-egy esemény kapcsán. A következőkben ezeket az eseményeket szükséges röviden áttekinteni. Ugyanis az is meghatározhatja az elnök tényleges politikai súlyát, hogy mely kérdésekben szólalt meg, vagy éppen melyekben nem.

Göncz Árpád 1990–1993 között több, politikailag konfliktusos helyzetben, kérdésben vállalt szerepet, leginkább a kormány ellensúlyaként. Az első alkalom, amikor az elnök egy fontos bel-

politikai ügyben megszólalt a kormánnyal szemben, az a taxisblokád volt 1990-ben. A benzináremelés miatt tiltakozó taxisok tüntetése miatt kialakult krízishelyzetben Göncz Árpád nyilatkozatban szólította fel a kormányt az áremelés felfüggesztésére, a demonstrálókat a normális helyzet helyreállítására, a fegyveres erők főparancsnokaként pedig leszögezte: fegyverek nem használhatók. Ekkor kezdődött a már említett hatásköri vita, melynek egyik fő kérdése a főparancsnoki jogállás volt. Bírálói szerint Göncz Árpád hatáskörét túllépve letért a pártatlanság és a semlegesség útjáról, mivel kijelentésével a tüntetők mellé állt. Az államfő tehát komoly politikai tényezőként lépett fel ebben az ügyben, melynek kapcsán saját maga úgy fogalmazott: „a politikai helyzet politikai megoldást kíván”.

A következő nagy horderejű politikai esemény, amely Göncz Árpád személyéhez kapcsolódott, a médiaháború volt. 1991. június 12-én az államfő lelkiismereti okokra hivatkozva nem írta alá Antall József rádiós és televíziós alelnökjelöltjeinek kinevezését. A hatásköri vitában ezúttal is a kormányfő álláspontjával egyezett az Alkotmánybíróság döntése, és később Göncz Árpád aláírta a kinevezéseket. 1992-ben folytatódott az államfő szerepéről a közjogi vita a médiavitán belül, mivel Göncz nem járult hozzá Gombár Csaba rádióelnök és Hankiss Elemér televíziós elnök felmentéséhez. A köztársasági elnök és a kormányfő között levelezés kezdődött a médiaelnökök leváltásának ügyében, akik végül benyújtották lemondásukat.

Ebben az időszakban számos támadás érte az államfőt szerepvállalása miatt. 1992. október 23-án az elnök nem mondhatta el ünnepi beszédét a Parlament előtt a téren gyülekező tüntetők miatt. Boross Péter akkori belügyminiszter szerint hiba volt, hogy az államfő nem szólalt meg, Göncz Árpád viszont direkt provokációt emlegetett.

Heves vitát váltott ki az államfő a *La Stampa* című olasz lapnak adott interjúja is, mely „Az elnök is a jobboldali kormány ellen: Segítsen Európa!” címmel jelent meg.

Göncz Árpád az első ciklusban tehát meghatározó szereplője volt a belpolitikai eseményeknek, főképp a kormánnyal való konfliktusa következtében.

A köztársasági elnök bár 1994-ben nem jelent meg kevesebb hírben, mint az első időszakban, szerepe lényegesen megváltozott, sokkal inkább formálissá vált és más funkciót kapott. Azaz már a második parlamenti ciklus elején érezhető volt a változás.

Lényegesen kevesebb közvetlen megszólalásra került sor az államfő részéről, mint korábban, amikor bár külpolitikai aktivitása felé nagy figyelem irányult, a vele kapcsolatos hírek jelentős részének volt konkrét belpolitikai vonatkozása. A választások után az elnök megnyilatkozásaiból eltűnt a kormány ellen-súlyát megtestesítő hozzáállás. A belpolitikában lényegesen kisebb szerephez jutott, tevékenységében a korábbinál is na-

gyobb hangsúly került a külpolitikára. Göncz Árpád megjelenésének ez a módja összhangban volt a kormány szándékával, mely szerint nagyobb szerepet szántak az államfőnek a külpolitikában, ennek következtében érthetően távolabb került a belpolitikai eseményektől. Az államfő aktivitásának csökkenése azonban éppen úgy kiváltott bírálatokat, mint korábbi politikai szerepvállalása. Azaz voltak olyan belpolitikai ügyek 1994–1998 között, melyekben főként az ellenzék szerint meg kellett volna szólalnia az államfőnek: például a Bokros-csomag bevezetése, fontos médiakérdések, a Tocsik-botrány vagy a nyugdíjmelés.

Göncz Árpád az új kormány 1998-as hivatalba kerülése után változatlanul passzív maradt, melynek több oka lehetett, ezek között említhető, hogy valószínűleg az Orbán-kormány sem kívánt tág teret engedni az államfőnek a belpolitikában. Az akkori ellenzék viszont több esetben hiányolta az elnök szerepvállalását, közbenjárását: például a háromhetes parlamenti ülésrend vagy a csonka médiakuratóriumok ügyében.

Mádl Ferenc államfővé választása után leginkább az európai csatlakozás és a nemzetközi kapcsolatok kérdéseiben jelent meg, illetve egyes törvények alkotmányossági felülvizsgálatával került fel a napirendre. Első fontos belpolitikai lépése, a szervezett bűnözés elleni törvény vétője is ezt bizonyítja. Mádl Ferenc esetében hivatalba lépése óta nemigen volt található példa határozott politikai szerepvállalásra, vagy arra, hogy a kormány ellensúlyát képezte volna mint elnök. 2000–2002 között Mádl Ferenc a politikai konfliktusokat kerülő, reprezentatív feladatokat ellátó, alkotmányosság felett őrködő elnökként működött. Az előző ciklust tekintve tehát nem beszélhetünk az államfő jelentős politikai aktivitásáról, személyéhez nem kapcsolódtak nagy horderejű ügyek.

Az elnöki intézmény érthető módon az országgyűlési választásokkor, illetve az új kormány kinevezésekor került újra előtérbe. A második forduló után kialakult végeredményt követően jelentősen foglalkoztatta a közvéleményt az államfő politikai szerepének mértéke a miniszterelnök személyének kiválasztásában: kit is kell felkérnie a köztársasági elnöknek a kormányzásra? A választásokon legtöbb mandátumot szerzett pártszövetség miniszterelnök-jelöltjét kell-e minden esetben javasolnia a parlamentnek? A kétségeket végül eloszlatta, hogy az elnök a kormányzóképes parlamenti többséggel rendelkező erőt maga mögött tudó Medgyessy Pétert javasolta miniszterelnöknek.

Legközelebb az „ügnöküggyel” kapcsolatban tért vissza Mádl Ferenc az érdeklődés középpontjába. Először Medgyessy Péter titkosszolgálati múltjáról kialakult vitával kapcsolatban adott ki közleményt, melyben jelezte, hogy a kormányfő előzőleg nem tájékoztatta őt múltbéli tevékenységéről, és így nem volt lehetősége arra, hogy teljes körű információ birtokában jelölje miniszterelnöknek. A mini kormányválság után újabb el-

női közlemény következett, mégpedig a kormánytagok állambiztonsági múltját vizsgáló parlamenti bizottság tevékenységéről. Ebben Mádl Ferenc egyértelműen alkotmányellenesnek nevezte a Mécs Imre által vezetett bizottság működését, ami nagy vitát váltott ki a közéletben, főleg miután az államfő sem beleegyező, sem elutasító nyilatkozatot nem tett azzal kapcsolatban, hogyan kezeljék a titkos jelentések rá vonatkozó részét. A politikai közvéleményt erősen megosztó vitában felvállalt véleménye Mádl Ferencet egy ideig a politikai napirenden tartotta és több bíráló is érte álláspontja miatt. Mécs Imre nyílt levelet írt az elnökhöz, amire Mádl Ferenc válaszolt és megerősítette, hogy mint államfő foglalt állást az ügyben.

Közben még egy jelentős, közvéleményt felkavaró eseménnyel kapcsolatban is megszólalt az államfő: a „hídcsatáként” elhíresült 2002. július 4-i demonstráció után nyilatkozatban ítélte el a történeteket, és kijelentette, a törvénytelen megmozdulás semmilyen formában nem elfogadható, és be kell látni, hogy a törvényes rend biztosítása a mindenkori kormány felelőssége.

Az elnök politikai aktivitása a szociális törvénycsomag kapcsán meglepetésként hatott, hiszen az államfő vétőjával vállalta a kormánnyal való konfrontációt, ez pedig felvetette egy új elnöki szerep kialakulásának lehetőségét.

A státustörvényt ért bírálókkal kapcsolatban készült uniós szakértői anyagról szóló közleményében is „nézeteltérése” volt Mádl Ferencnek a Medgyessy-kabinettel. A szintén heves társadalmi vitát kiváltó drogtörvényt viszont aláírta az államfő.

A kórháztörvényt azonban visszaküldte az Országgyűlésnek, vállalva az újabb konfrontálódást a kormánnyal, a törvényt pedig később az államfő alkotmányértelmezési indítványa nyomán az Alkotmánybíróság megsemmisítette. A kórháztörvényvel szembeni politikai vétője, majd a következő két alkotmányossági vétő már jelezte, hogy Mádl Ferenc saját korábbi szerepfelfogásánál aktívabb lett, és többször a politikai napirend szereplőjévé vált.

A vétők tekintetében pedig ez az aktivitás megmaradt, és növekvő tendenciát mutatott, azonban más tekintetben az államfő nem vált politikaformáló tényezővé, tevékenysége a szimbolikus funkciókra és az alkotmányos védelemre korlátozódott.

Mádl Ferenc utoljára a kettős állampolgárságról szóló eredménytelen népszavazás kapcsán érezte szükségét a megszólalásnak: levélben kérte fel az Országgyűlést törvényjavaslat kidolgozására.

Ha azonban az elnök radikálisan változtatna szerepfelfogásán, rendszeresen élne egyéb alkotmányos jogaival is, főképp kezdeményezésekkel, a jelenleginél lényegesen jelentősebb politikai napirend befolyásoló szereppel bírna, hiszen erre alkotmányos hatáskörét tekintve elméletileg lehetősége van.

ÖSSZEGZÉS

Az államfő hatalma bár alkotmányjogi szempontból csekély, a gyakorlatban a „gyenge” és a „közepesen erős” elnöki modell is kialakult, de utóbbira csak 1990–1993 között volt példa. Mind-ebből arra következtethetünk, hogy az alkotmány szövege mellett a köztársasági elnök szerepfelfogása van legnagyobb hatással tényleges politikai súlyára. Az egyéni szerepfelfogást pedig olyan további tényezők befolyásolják, mint a politikai szituáció, az államfő személyisége, habitusa stb. Ezen tényezők vizsgálata alapján megállapítható, hogy Göncz Árpád első államfői ciklusa kivételesen aktív volt, míg általában a reprezentatív-szimbolikus államfői modell volt jellemző a gyakorlatban és vált hagyománnyá a magyar politikai rendszerben.

Bár Mádl Ferenc politikai és alkotmányossági vétóinak számát tekintve aktívabbnak bizonyult, mint Göncz Árpád utolsó hat hivatali évében, ez mégsem jelent automatikusan visszatérést az első ciklus közepesen erős, ellensúlyszerepet vállaló államfői modelljéhez. Mádl Ferenc elnökségére nem vonatkoztatható a politikailag aktív elnöki szerep, csupán többször élt a számára adott alkotmányos jogosítványokkal. Pártpolitikai ügyekben való megszólalását tekintve passzívnak mondható az elnök magatartása, ebben tehát Göncz Árpád második államfői időszakának gyakorlatát követte. Mádl Ferencnek nem volt olyan éles konfliktusa sem a pártokkal, mint elődjének első hivatali éveiben.

A köztársasági elnök mai megnyilvánulásai azonban elmaradnak az alkotmányban biztosított lehetőségektől. Az államfő rendszeresen élhetne például a törvény- vagy a népszavazási kezdeményezés jogával, illetve bármikor felszólalhatna a parlamentben, ezáltal a jelenleginél lényegesen komolyabb befolyásra lehetne a politikai folyamatokra.

Az alkotmány arra is lehetőséget nyújt a köztársasági elnöknek, hogy kifejtse saját álláspontját valamely kérdésben, de olykor az elnök hallgatásának is üzenetértéke lehet. Alkotmányos helyzetéből adódik, hogy a legfőbb közjogi méltóság természetesen nem azonosulhat nyíltan valamely politikai oldallal („kifejezi a nemzet egységét”), viszont a demokratikus rend védelmében bizonyos kérdésekben meg kell szólalnia („örkődik az államszervezet demokratikus működése felett”). Ezáltal nehéz helyzetbe kerülhet a köztársasági elnök, ha személyét pártpolitikai vitákba akarják bevonni, hiszen, ha állást foglal, elfogulatlanságát, semlegességét kérdőjelezhetik meg, ha viszont nem szól meg egy fontos, az egész társadalmat érintő kérdésben, azzal vádolhatják, nem tesz eleget alkotmányos kötelezettségének, feladatának.

A különböző politikai erők, különösen az éppen aktuális ellenzék részéről gyakori, hogy napi politikai ügyekben szólítják

meg a köztársasági elnököt, ezzel nagyobb súlyt kívánnak adni az általuk fontosnak ítélt ügynek. Az államfő véleménye, tekintélyéből kifolyólag, tehát nem mellékes a pártok számára. Ezért kaphat különösen nagy jelentőséget vétője egy adott politikai szituációban.

Az államfő két legfontosabb jogosítványa az alkotmányossági és a politikai vétő, mivel ezen eszközeivel az elnök, ha korlátozott mértékben is, de befolyásolhatja a törvényhozás menetét. Jogi hatásán túl azonban a vétő alkalmazásának jelzésértéke is lehet a politikai vezetők felé. Tehát, ha az elnök visszaküld egy törvényt az Országgyűlésnek vagy normakontrollra utalja az Alkotmánybíróságnak, akkor ezt az alkotmányosság védelmében teszi, azonban politikai jelentősége is lehet lépésének. Az államfő végső soron aktuálpolitikai kérdésekben foglal állást a vétő alkalmazásával, és mivel, mint a legmagasabb közjogi méltóság teszi ezt, a politikai erők számára releváns, mely politikai állásponttal egyezik az elnök véleménye. Így akárcsak az Alkotmánybírósággal kapcsolatban, a köztársasági elnök esetében is felmerül az a feltételezés, hogy tevékenysége „átpolitizálódik”, azaz nem maradhat politikailag semleges a törvényhozás aktuálsaival kapcsolatos döntése során.

JEGYZETEK

- ¹ 1991. szeptember 23-án az Alkotmánybíróság a köztársasági elnök jogkörét illetően megállapította, hogy a hadsereg vezetése békeidőben nem a köztársasági elnök feladata, a Magyar Televízió és a Magyar Rádió vezetőinek kinevezését és leváltását illetően pedig az államfőnek a demokráciát súlyosan veszélyeztető esetekben van mérlegelési joga.
- ² Ezek a felszólalások a következők voltak: 2000. június 6.: megválasztása alkalmával köszönetnyilvánítás, eskütétel; 2000. november 30.: az Európai Bizottság által közzétett országjelentés kapcsán; 2002. február 26.: a választások közeledtével történő felszólalás; 2002. május 15.: javaslat a miniszterelnöki posztra, az Országgyűlés alakuló ülésének megnyitása, 2003. február 4.: a Szent Korona újra Magyarországra kerülése okán való megszólalása; 2005. június 7.: Sólyom László államfővé választása alkalmából mondott köszöntő.
- ³ László György–Wisinger István (szerk.) (1994): Beszélgetések az elnökkel. Budapest, 124. o.
- ⁴ Uo. 125. o.
- ⁵ Gyurcsány Ferenc „árnyékállam” kiépülésére utaló megjegyzése szerint: az államfő aktusa „megerősítheti azt a véleményt, hogy létezik együttműködés a mai ellenzéki párt és az általa jelölt vagy kinevezett közjogi méltóságok és köztisztviselők között annak érdekében, hogy létezhesen egy párhuzamos hatalom ma Magyarországon”.
- ⁶ A biztonsági kamerák ügyében az államfő az általános személyiségi, illetve információs önrendelkezési jogok védelmében emelt vétót. A felsőoktatási törvény körül elsősorban politikai természetű viták összpontosultak, nem szakmaiak. Az államfő szerint pedig a törvény egyes szabályai ellentétesek a tudományos élet szabadságával, az oktatási miniszter viszont úgy látja, az elnök kifogásai nem érintik a jogszabály lényegét. Az ügynöktörvény esetében

olyan ügyről van szó, melynek törvényi szabályozása hosszú idő óta vita tárgya a magyar politikai közéletben, és az államfő már korábban – a Mécs Imre-féle bizottság felállításakor – is szükségét érezte a közbeavatkozásnak. A kisebbségi önkormányzati törvényt a népszuverenitás csorbulása és a választójog egyenlősége szempontjából tartja aggályosnak Mádl Ferenc.

- ⁷ Korábban is küldött vissza törvényt az Országgyűlésnek még az Orbán-kormány idején, az úgynevezett pénzügyi „salátatörvényt”, melynek oka az volt, hogy a törvény zárószavazása során az Országgyűlés – egy adminisztratív hiba folytán – nem az Országgyűlés által korábban már kinyilvánított szándékával megegyező tartalmú törvényszöveget fogadta el. Ebben az esetben tehát nem a jogszabály érdemi részét kifogásolta az államfő.
- ⁸ Később, 2003. november 11-én a köztársasági elnök az Európai Parlament tagjainak megválasztásáról és jogállásáról szóló törvényt is visszaküldte az Országgyűlésnek, mert a törvénynek minősített többséget igénylő, lényegi részei nem kapták meg a szükséges többséget. Ebben az esetben tehát a jogszabály elfogadásának módjával nem értett egyet az államfő.
- ⁹ A köztársasági elnök indítványa az Alkotmánybírósághoz az alkotmány 26. § (2)–(3) bekezdéseinek és az alkotmány 30/A. (1) bekezdésének e) pontjának értelmezésére vonatkozóan 2003. június 30.